

715.647 (1)

A VELI ARTIS, HOME DE TEATRE,
PERIODISTA, EDITOR I CATALANISTA

=====

Jo tenia setze anys. Ell ja havia fet els quaranta; ja era l'autor aplaudit de "La llum dels ulls", de "Mai es fa tard si el cor és jove", de "Comèdia d'amor i de guerra", de "La Sagrada Família", d'"Els cinc sentits", de tot de comèdies que havia vist en teatres d'aficionats o llegit en els quaderns de "L'Escena Catalana"; comèdies que m'embadalien per llur frescor i llur moviment, per una mena de púdic sentiment que traslluïen, per un optimisme encomanadís, èdhuc en els moments més dramàtics, i que em sorprenien per llurs títols sentenciosos com a refranys: "A cor distret sagetes noves", "quan l'amor ha encès la flama"... No havia retrobat encara èxits considerables a les taules amb "Les noies enamorades", el millor sàinet català que s'ha escrit després d'Emili Vilanova ni havia estrenat tampoc aquell "Seny i amor, amo i senyor", que havia de donar-li els seus millors triomfs. Però ja era un escriptor de primer rengle, dels quatre o cinc primers del teatre català; i jo l'admirava doblement, des de la insignificància dels meus setze anys d'autodidacte ingenu, que començava a debatre'm amb les meves dèries literàries. Ell tenia aleshores una gran impremta al carrer de Vic, a Gràcia; una impremta que es deia - i es diu, encara - "Tipografia Catalana", i el seu amor profund a l'ofici en el qual havia començat la lluita per la vida s'esplaiava en les maquetes i la composició i compaginació dels llibres i les revistes que editava o confeccionava. Aleshores feia "L'Estevet" i "La Mainada". Totes dues van morir a les mans de la Dictadura Militar. Ell hi posseïa, sobretot a la darrera, que absorbia els seus millors esforços - no endebades era pare de família gairebé nombrosa, i el problema de les lectures per a infants el preocupava sincerament - tot el seu gust d'artesà, el seu talent d'escriptor, els seus sacrificis econòmics. I el seu entusiasme era encomanadís: llegint els sumaris dels dos calendaris que publicà "La Mainada" trobareu, de l'Àngel Guimerà a Ramon Reventós, de Salvat-Papasseit a Rovira i Virgili - per només esmentar il·lustres i enyorats desapareguts - els millors noms de la literatura catalana d'aquella època.

El cop de sabre de Primo de Rivera, com ja he dit, interrompia aquell esforç. Poc després, l'Artís deixava la seva impremta, la segona que havia tingut. El trobava al "Foment Autonomista Català", dirigint l'elenc escènic que tan lligat estava a una obra meritòria com eren les "Escoles Catalanes Mossèn Cinto". L'anava seguint, de lluny, en els seus èxits i les seves aventures. Perquè l'Àvelí Artís era l'home sempre inquiet, sempre lluitador, sempre neguitós, que no es deixava tancar en una rutina, ni que fos la de l'èxit, i que mai no es sentia descoratjat per les ensopegades ni vexat per les crítiques. Els anys de "Seny i amor, amo i senyor" - un dels èxits més duradors del teatre català, que tenia la virtut insòlita de conservar la seva força i el seu atractiu un cop traduït al castellà, a Madrid i a Mèxic - són també, em penso, els anys de la llibreria, els anys de "Les Ales Esteves". Aquells volumets de pulcríssima impressió tenen avui un doble valor, tot i els modestos preus, gairebé sempre inferiors a una pesseta, que figuren a les escobertes grises: la qualitat dels textos i la de llur edició. Ell era, no sols un dels caixistes de més art de Barcelona, sinó també un

corrector exigent. I seguia essent - va esser-ho, em penso, fins a la seva mort - un animador de vocacions literàries, un suscitador d'obres, de textos, sense perjudici després de criticar-los acerbament, si els trobava insuficients. Exigent amb ell i amb les seves obres, ho era també amb els altres. I això, alguns que no el coneixien prou o que no sabien endevinar els mòbils de la seva activitat, les raons d'aquelles foguerades d'indignació, d'aquelles impressionants crisis on desfogava el seu menyspreu contra els brètols i els beneïts, no li ho sabien perdonar.

Havia estat periodista, de jove, sense deixar l'ofici d'impressor. Era a les pàgines del "Poble Català" on feia aquest aprenentatge. Va perfeccionar-lo després; ja esdevingut mestre en els dos arts de bell escriure i de bell imprimir, a "La Publicitat", al costat del seu entranyable amic i gairebé convilatà Amadeu Hurtado. Com a redactor en cap del gran diari barceloní, com a cap d'organització i propaganda d'Acció Catalana Republicana, una temporada, el seu rendiment fou també magnífic. Va ésser aleshores, aquells anys 33 i 34, que va abandonar el teatre català. (Però escric aquests records cuita-corrents, sense altre ajut que la memòria: ella em presenta, en aquella saleta de la Gran Via, al costat del despatx de Carles Capdevila, l'home dinàmic, resolt, que no es deixa mai endur pel dubte ni pel pessimisme; ella me l'fa veure, més tard, en els anys dolorosos de la guerra, en aquell entresol baix de sostre del carrer de Barbarà - que aleshores, i efímerament, va dir-se de Marià Foyé, en homenatge a un altre company de "La Publicitat", caigut heroicament en la lluita - preparant les informacions, redactant telegrams, posant títols, canviant remarques humorístiques i àcides amb l'Àngel Ferran i amb en Just Cabot, amb Ramon Peypoch i amb Jaume Passarell. A casa seva, com a totes les llars, passaven gana. Un fill seu havia mort en campanya, oficial de l'exèrcit republicà. Tenia una filla greument malalta. Però la guerra era allò. I calia fer-la, calia mantenir-se al lloc. Calia fer sortir, pesi a les bombes i a la fam i a les males notícies, aquella "Publicitat" que era encara un baluard de Catalunya i de la Llibertat.)

Enyorava potser, en aquests vint anys darrers de la seva vida, els triomfs teatrals, la febre de les nits d'estrena, l'encens o el fel de les crítiques, els disgustos amb els empresaris, les incomprendions dels comediantes? L'èxit, a Mèxic, de "Seny i amor" no li feia venir ganes de traçar de nou uns actes còmics o dramàtics, de sàinet o de fina comèdia o de drama ciutadà? No ho sé. Em penso que hi havia renunciat, amb secreta recança, endut per noves inquietuds, per noves ambicions. Tornava a fer d'editor, de director de revista. Creava un ambient, una opinió, un públic; registrava i comentava el curs dels fets i les facècies dels homes. No li interessava de fer-se ric, sinó de llançar uns llibres en català, quan arreu del món no se'n feien - ni, menys que enlloc, a Catalunya. No volia altra popularitat que la d'home tossut, magníficament tossut fins a semblar de mal jaient, enderriat en la seva obra i negligint darrera d'ella els seus negocis materials. Gairebé m'avergonyeixo d'escriure-ho altra vegada, després d'haver-ho ja esmentat al títol d'aquestes ratlles que l'emoció fa inconnexes. Si alguna cosa donava unitat a aquestes activitats de cinquanta anys de vida intel·lectual, era una fe, uns ideals, pels quals hom podia jugar-ho i perdre-ho tot. L'Àngel Artís autor teatral, periodista, director de revistes, editor i impressor, fou

Tas 647 (3)

en definitiva, i per damunt de tot, un catalanista. Un patriota, un enamorat de Catalunya. Enamorat amb tota la passió i amb tota la lucidesa, agressiu per amor, injust, si calia, per amor a la seva Pàtria.

Poseu, amics de Mèxic, si us plau, aquesta simple inscripció damunt les restes del nostre amic:

AVELI ARTIS I BALAGUER
MESTRE IMPRESSOR, MESTRE ESCRIPTOR,
ENAMORAT DE CATALUNYA.

P e r e B E R N A T

Barcelona, gener 1955.

Amic Riera: Com veieu, m'he decidit a fer jo mateix l'article. L'hauria pogut obtenir - però quan? - d'algun amic de l'Artis, però m'ha semblat que l'hi devia jo mateix. La vostra carta va arribar-me abans d'ahir, junt amb la del Tisner comunicant-me la mort del seu pare i la d'un altre amic de Mèxic que també m'ho feia saber. Vaig tenir-ne un sincer disgust. - Ara bé: he signat l'article amb un pseudònim, i us en explicaré les raons: 1er., ja teniu d'altres textos amb el meu nom; 2^a., el Tisner vol fer un número especial de L.N.R. per al seu pare i haig de fi-

ment un cancellament. 3^a., el pseudònim tot creat pel propi Artís, al temps de Z. Mairada.

13/1/55
El l'assent estic molt
content de l'article. Vota